

تەنیا نرخی نەوت بەرز دەبیته وە؟

08-03-2022

نووسەرەکان

مەحموود بابان

کورتە : رۆژی 7 ئاداری 2022 لە بازارەکاندا نرخی یەک بەرمیل نەوتی برینت گەیشته 140 دۆلار، ئەمەش بەرزترین ئاستە لەماوەی دوانزە سالی رابردوودا. بەرزبوونەوهکە بەشیۆهیهک بوووە که لەماوەی کەمتر لە 24 کازێردا نرخەکە بەرێژە ی زیاتر لە 30% زیادیکرد، ئەویش دواي ئەوهی ئیدارە ی بایدن و کۆنگریسی ئەمریکا رایانگەیاندا که خەریکی ئامادەکردنی یاسایەکن بۆ قەدەخەکردنی هاوردەکردنی نەوت لە رووسیاووە. ئەگەر ئەم گەمارۆیە بخریتەسەر سێیەم گەورە وەبەرھێنەری نەوت لە جیھاندا، که نزیکە ی زیاتر لە 75% ی نەوتی خاوە بەرھەمە نەوتییەکانی دیکە ی هەناردە ی بازارەکانی جیھان دەکات، لیکەوتە ی گەورە ی دەبیته. بەلام لێرەدا هەلۆهستە لەسەر لیکەوتەکانی وەک بەرزبوونەوهی نرخی خۆراک، خاوبوونەوهی گەشە ی ئابووری جیھان، دروستکردنی ناچيگري لەبازاری خواست و خستنه پوو ی وزه و دارشتنه وهی هاوپهیمانییەتی و هاوئاھەنگییەکانی نیوان ولاتان و زیادبوونی رۆلی قاچاچیپەکان لە بازاري وزەدا دەکەین.

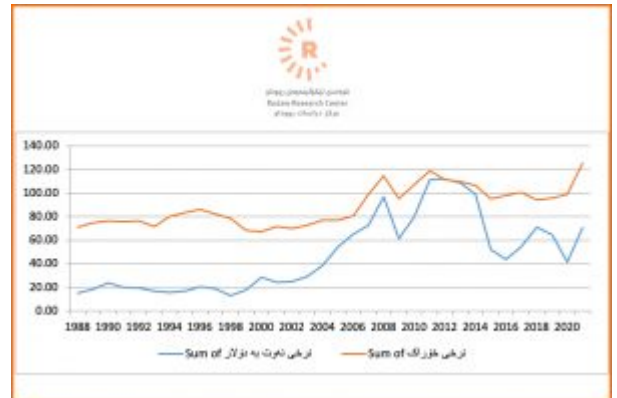
به رابى

رۆژى 7ى ئادارى 2022 له بازاره كاندا نرخى يهك بهرمىل نهوتى برينت گهيشته 140 دۆلار، ئەمەش بەرزترين ئاسته له ماوهى دوانزه سالى رابردوودا. بهرزبوونهوه كه بهشيويهيك بووه كه له ماوهى كه متر له 24 كاژېردا نرخه كهى بهريژهى زياتر له 30% زياديكرد، ئەويش دوای ئەوهى ئيدارهى بايدن و كۆنگريسي ئەمريكا رايانگه پاند كه خهريكى ئاماده كوردنى ياسايه كن بۆ قهده خه كوردنى هاوردنه كوردنى نهوت له رووسياوه. ئەگەر ئەم گه مارۆيه بخهريته سهر سئيم گه و ره به رهينهرى نهوت له جيهاندا، كه نزيكهى زياتر له 75%ى نهوتى خاو و به ره مه نهوتيه كانى ديكه هه ناردى بازاره كانى جيهان ده كات، ليكه وتهى گه و رهى ده بيت. به ئام ليره دا هه لوه سته له سهر ليكه وته كانى وهك بهرزبوونهوهى نرخى خۆراك، خاوبوونهوهى گه شهى ئابوورى جيهان، دروستكردنى ناچيگري له بازاري خواست و خستنه رووى وزه و دارشته نهوهى هاوپه يمانيه تى و هاوئا هه نكيه كانى نيوان و ئاتان و زيادبوونى رۆلى قاچاخچيه كان له بازاري وزه دا ده كه ين.

نرخى نهوت بهرزبپتهوه، نرخى خۆراك بهرزده بپتهوه؛ به پيچه وانه شهوه

به گشتى نرخى وزه، و به تايه تيش نرخى نهوت په يوه ندييه كى راسته وانهى به نرخى خۆراكه وه هه يه، له ماوه كانى رابردوودا ئەگەر نرخى نهوت نزم بووبيت، ئەوا نرخى خۆراكيش نزم بووه. ههروهها نرخى خۆراك (كشتووكال) وه ئاميكى ئهرينى بۆ هه ر شوؤيك له نرخى نهوتدا هه بووه، به پيى ليكۆلپنهوهيه كى سياسه تى وزه، ئەنجامه كان ده ريده خه ن كه 64.17% جياوازي له نرخى خۆراك (به رزى و نزمى) له سهر ئاستى جيهان په يوه سته بووه به گۆرانكاريه كانى نرخى نهوته وه [1]، ئەمەش به هوى پئويستيه هه مه جۆره كانى به ره مه مه ينانى به ره مه كشتووكاليه كان به نهوت، هه ربويه ش هه ر هه ئئاوسانيك له نرخى نهوت زيانى گه و ره له ئاسايشى وزه ده دات و، ده بيته هه ره شه يه كى گه و ره ش له سهر ئاسايشى خۆراك له جيهاندا.

له لايه كى ديكه وه به پيى داتاكانى ئاژانسى زانپارى وزه ي ئەمريكا eia بۆ نرخى نهوت و داتاكانى ريخراوى فاو بۆ نرخى خۆراك، له ماوهى نيوان 1988 بۆ 2020 دا هه ر كاتيک نرخى نهوت بهرزبووبپتهوه، ئەوا نرخى خۆراك بهرزبووه ته وه، به پيچه وانه شه وه، وه كو له گرافيكى په كه مدا هاتووه. ههروهها، له سالى 2000 وه نرخى خۆراك و نرخى نهوتى خاو به نزيكه يى هاوته ريب په ره ي سه ندووه. ئەمەش به هوى ئەو وزه زۆره ي كه له به ره مه مه ينانى پنداويستيه جۆراوجۆره كانى كشتووكاليدا به كارد هينرېت، به تايه تيش له كاتى به پيشه سازى كردنى به ره مه كشتووكاليه كاندا كه هيشتا به قورسى پشت به نهوتى خاو ده به ستيت، وهك ئاميره كانى به رپوه بردنى كارگه كان و به ره مه مه ينان له كيگه كشتووكاليه كاندا.

سهرچاوه: eia [2] و FAO [3]

تبييني، گۆرانكاريه كانى نرخى نهوت به دۆلارى ئەمريكى و بۆ خۆراك به پيى پپرستى نرخى خۆراك، كه ئەم پپرسته گۆرانكارى مانگانەى

ئىستا ناسە قامگىرى ئاسايشى خۇراكى جىھانى لە 10 سالى رابردوو بەرزترە، ئەويش بەھۇي بئابوونەھەي پاندامىك لە 2020 ، زيادبوونى بىكارى لە 2021دا و پچراني زنجيرهى دابىنكردن لە ئىستا و چەند سالى رابردودا، واتە پيش ئەم شەرەي ئۇكرائنا و روسيا ئاسايشى خۇراكى جىهان بۇخۇي لە پيش دەپەك زياتر لە مەترسيدا بوو، كە بەدلىيايەھە ئەم شەرەش ھىندەي ديكە ناسە قامگىرتى دەكات و ئاسايشى خۇراكى جىهان زياتر دەخاتە بەردەم ھەرەشەھە، ئەويش لەبەر رۇلى ئۇكرائنا و روسيا لە دابىنكردى دانەويئەي جىهان[4] و خستنه بارى لەناكاوي وئاتانى ئەورووپا بەھۇي شەرەھە. ھەرەھە، ھىشتا ھىچ پچرانيك لە زنجيرهى دابىنكردن رووينەداو، نرخی دانەويئە و بەرھەمەكاني بەريژەي 55% لە جىھاندا بەرزبووئەھە[5]، كە كاريگەري لەسەر زيادبوونى ھەژارى و برسيتى لەسەر ئاستى جىهان ھەيە و ھەنگاھەكاني نەتەھەيەكگرتوھەكان بۇ كەمكردنەھەي برسيتى و ھەژارى لەجىھاندا داويدەخات[6].

خاوبوونەھەي گەشەي ئابوورى جىهان و بەرزى نرخی نەوت

لە كۇتاييەكاني سالى رابردووھە، بازارەكاني جىهان خەريكيوو وردە وردە دەكرانەھە و چالاكيە ئابووريەكان ئاسايى دەبوونەھە، بەلام شەرەي روسيا و ئۇكرائنا كاريگەريەكى گەورەي خستەسەر گۇرانكارى لە بەھاي كالاكان و نرەكاني بەرز كردوو، بەشئوھەيەك بەپيى راگەياندرಾಯى سندوقى نەختينەي ئىودەولتەي IMF "سزاكاني سەر روسيا كاريگەري گەورەي لەسەر ئابوورى جىهان و بازارە داراييەكان دەبىت، لەگەل كاريگەري گرنگتر لەسەر وئاتانى ديكەي جىهان".

ھەرەھە، بەرزى نرخی نەوت لەم نرەي ئىستادا وادەكات كە ئەمريكا بەرەو قەيران ياخود پاشەكشەي دارايى ببات، بەشئوھەيەك ئىستا ھەلئاسان بەرزترين ئاستى لە چوار دەپەي رابردودا لە ئەمريكا تۇماركردوو، كە بە ريژەي 7.5% بوو[7]، ھەريۇبەش ھەندىك لە شەرەزايان بەھۇي سزاكاني سەر روسياو، پيشبيني خرابتربوونى رەوشى ئابوورى ئەمريكا دەكەن. لە لايەكى ديكەھە، بەگۇيرەي پېرستى متمانەي بەكاربەر (پيئوينى كپيار) لەمانگى رابردودا، پلانى كپينى خانوو، ئۇتۇميئل و ئاميرە سەرەكايەكانيش لە ئەمريكا كەميكردوو[8].

ھەرەھە، دواي ئەھەي نرخی نەوت گەيشتە سەررو 130 دۇلار بۇ ھەر بەرميليك و زۇربەي بازارەكاني بۇرسەي ئەورووپا روو لە دابەزين بوون، كە بەگوتەي مايكل ھيوسون، ليكۇلەري بالاي بازارەكان لە بازارى CMC "بەرزبوونەھەي نرخی نەوت ترسى درووستبوونى وئرانكردى خواست و پاشەكشەي ئابوورى جىهان دەكرىت، كە ئەمەش زۇر مەترسيداھە[9]."

ناجىگريەك لە بازارى خواست و خستەرووي وزەدا و دارشتنەھەي ھاوپەيمانىيەتيەكاني كەرتى وزە

سەپاندى سزا بەسەر نەوتى روسيا لە لايەن ئەمريكاو، ناجىگريەكى گەورە لە بازارى وزە درووستدەكات، ھەريۇبەش وئاتانى ئەورووپا و لەنيوياندا ئەلمانيا دۇي سەپاندى سزايە بەسەر كەرتى نەوت و گازى روسيا، چونكە روسيا لە كانوونى بەكەمى 2022دا رۇژانە 11.3 مليۇن بەرميل نەوتى بەرھەمەھيئاو، لەو بېرەش رۇژانە 10 مليۇن بەرميل نەوتى خا، 960 ھەزار بەرميل گازى كۇندىنسەيت و 340 ھەزار بەرميل گازى سرووشتى شلكراوھەناردەي بازارەكاني جىهان كرددوو، ئەمە جگە لە بەرھەمە پاليوراوھەكاني ديكەي لە نەوت ھەك (رۇنى شل، بەنزىن و گاز ھتد)[10].

لەپراستيدا، روسيا لەدواي سعوديه دووھە ھەناردەكاري نەوتى خاھە بۇ بازارەكاني جىهان، بەگشتيش بۇ وئاتانى يەكپىتى ئەورووپا. ھەريۇبەش ھەزىرى ئابوورى ئەلمانيا لە كۇنفرانسىكى رۇژنامەوانيدا رايگەياندا[11] "من پشستگىرى ئابلوقەي سەر نەوتى روسيا و ھاوردەكردنى سوتەمەنى لە روسياوھە ناكەم و تەنانتە دۇبەتەي دەكەم، ھەرەھە ئەلمانيا پەشيمانە لەھەي كە ھىشتا پشست بە ھاوردەكردنى وزە لە مۇسكۇوھە دەبەستىت، ھەموو ئەمانەش لەكانىكدايە كە گەورەترين ئابوورى ئەورووپا (ئەلمانيا) ئىستا ھەستى بە كاريگەريەكاني ئەو سزايانە كرددوو كە بەھۇي داگىركردنى ئەورووپا بەسەر روسيا سەپىنراوھە".

ھەرەھە، بەشدارىي روسيا لە بەرھەمەھيئان و خستەرووي وزە (نەوت و گاز) جىھاندا، بەشئوھەيەك ئەگەر كەمبوونەھەي ھەناردەكردنى نەوت لەلايەن روسياوھە بە بەرپى 3.2 مليۇن بەرميل لە رۇژىكدا لەم مانگە و مانگى داھاتوودا رووبدات، كە دەكاتە

نژیکە 70% ى كۆي ھەناردەکردنى نەوتى رووسيا، ئەوا بەپىي پىشېنبىيەكان نرخی ھەر بەرمىلىك نەوت بەنژیکە 25 دۆلار دەچىتە سەر[12]، ئەويش بەھۆي شۆكى نەبوونى تواناي دابىنکردنى قەبارەيەكى لەدەستچووي لەو شىوئەيە لەم دوو مانگەدا، بەلام لەوانەيە بۆ مانگەكانى داھاتوو گۆرانكارى گەورە رووبدات، بەتايەتیش لەمانگى نىسان 2022دا دواي كۆتايھاتنى رىككەوتنى ئۆپىك و ئۆپىك پلەس لەبارەي پابەندبوون بەرىككەوتنەكەي بەرھەمھىنانى نەوتى قۇناخي بىلابوونەھوي كۆرۇناوھ.

لەپراستيدا، بازارى وزە لە كۆنەوھە دابەشبوونىكى جىھانى بەسەر دوو جەمسەرى فرۇشيار و كپارى وزە دا لەنيوان ولاتە زلھىز و ولاتە ھەرىمى و ناوچەبەكانىشدا بگرە ولاتى زۆر بچووكى، بەلام دەولەمەند بە سەرچاوە سرووشتىيەكان ھەبە. لەوانەيە بەرزبوونەھوي نرخی نەوت بەوشىوئەيە ئىستا و لە ئەگەرى سەپاندنى سزاي ئەمرىكادا بەسەر ھاوردەکردنى نەوتى رووسيا دا دەرگاي زۆر گۆرانكارى بەسەر ئەم دوو لايەنەي وزەدا بگاتەوھ، لەسەر وو ھەمووشيانەوھ لە پەيوەندىيەكانى ھەريەكە لە ئىران، سعوودىيە لە لايەك بە بازارى جىھان و ولاتانى ئاسيا و ئەورووپاش بە ولاتانى دابىنكەرى وزەوھ لە لايەكى دىكەوھ.

ئەھوي ئىستا دەبىنرئىت وچاوەپواندەكرئىت بەزوووترىن كات بىتە ئاروھ، رىككەوتنى ئىران و ولاتانى پىنج كۆيەكە، ھەرچەندەش رىككەوتنەكە لەسەر ھەموو شتەكانىش نەبىت، ئەوا لەوانەيە بىتە ھۆي كىردنەھوي دەرگايەك بۆ ھەناردەکردنى نەوتى ئىران بۆ بازارەكانى جىھان، چونكە ئەوھ ئىران لە چارەكى دووھمى ئەمسالدا دەتوانىت بەرھەمھىنانى نەوت لەنيوان 2.5 بۆ 3.5 ملىون بەرمىل لە رۆژىكدا بەرز بگاتەوھ، كە ئەمەش نژیکە ئەو بېرەيە لە ئەگەرى سەپاندنى سزا بەسەر نەوتى رووسيا لە بازارەكاندا كەمدەكات و كارىگەرى لەسەر نرخی نەوت دەبىت.

خالىكى دىكەي پەيوەست بە دارشتنەھوي ھاوپەيمانىيەتيەكانەوھ زياتر نژىكوونەھوي چىن و رووسيايە لە يەكتر، بەشىوئەيەك لە 2020دا لەكۆي 71 ملىار دۆلار داھاتى نەوتى فرۇشراوى رووسيا، بە تەنيا چىن بە بەھاي 23 ملىار 769 ملىون و 208 دۆلار نەوتى لە رووسيا كپىوھ، واتە بەنژیکەي يەك لەسەر سى نەوتى فرۇشراوى رووسيا بە چىن بووھ[13]، كە لەوانەيە لەدواي سزاكانەوھ ئەم بېرە زياتر بىت و پەيوەندىيەكانيان بچىتە قۇناخيكى دىكەوھ.

يەكۆك لەو ولاتانەي دىكە كە رۆلى لە ئاراستەکردنى بازارى وزە و سەقامىگىرى نرخی نەوتدا ھەبە، سعوودىيە كە دەتوانىت گۆرانكارى گەورە لە نرخی و پابەندبوونى ھاوپەيمانى ئۆپىك بە بپارەكانىيەوھ بگات، تاوھكو ئىستا سعوودىيە ھىچ ئامازەيەكى بۆ لايەنگرى ياخود پابەندبوون بە بپارەكانى واشنتن دەرئەبپوھ، ئەويش بەروونى لە كۆبوونەھوي 2ى ئەم مانگەدا دەرگەوت و لەچەند رۆژى رابردوودا نرخی نەوتى خاوى روونى (لاپت) بۆ بازارەكانى ئاسيا بە بەھاي 4.95% بۆ ھەر بەرمىلىك بەرزكردەوھ.

ھەموو ئەمانەش دەمانگەيەنئە ئەو خالەي كە گۆرانكارى گەورە بەسەر پەيوەندى ولاتانى بەكاربەرى نەوت و بەرھەمھىنەرى نەوتدا بىت، ھەربۆيەش يەكۆي ئەورووپا بەدواي دارشتنەھوي سىستىمى وزەي خۆيدايە، و چىدىكە نەك تەنيا بۆ نەوت و گاز، بگرە دەيەويپت كۆي سىستىمى وزەي خۆي بگوازىتەوھ، كە ئەمەش كارىگەرى خۆي دەبىت لە دارشتنەھوي پەيوەندىيەكان، و دەرئەفەتى گەورەش بە ولاتانى دىكە بۆ دارشتنەھوي پەيوەندىيەكانيان لەگەلە ئەمرىكا و ولاتانى يەكۆي ئەورووپا لەرووي وزەوھ دەدات.

ئابلقەي ولاتان و رۆلى قاچاخچىتى

يەكۆكى دىكە لە لىكەوتەكانى ئابلقەدانى نەوتى رووسيا، زىادبوونى قاچاخچىتى و فرۇشتنى نەوتە لە دەرەھوي ئەو رىگا باوانەي كە لە بازارەكاندا مامەلەي پىوھدەكرئىت. ھەربۆيەش بەپىي راپۆرتىكى ئوكسفۆرد ئىنرجى[14]، لا8دا لەماوھي سزاكانى ئەمرىكا لەسەر ئىران، بپى ھەناردەكراوى نەوتى ئىران بۆ دەرەوھ لە 2021 كەيشتبووھ 1.2 ملىون بەرمىل لە رۆژىكدا، كە ئەمەش بە واتاي زىادبوونى 250 ھەزار بەرمىل نەوتى رۆژانە دپت بە بەراورد بە 2019 و 2020، لەكانىكدا ئەمەش لە ھىچ سىستىمىكى خواست و خستتەپرووي ھاوبەشى نىودەولەتيدا بەشدار نەبووھ. ئىستاتاش ئەگەر سزا بەسەر كەرتى نەوتى رووسيا بسەپنرئىت، ئەوا دەرگاي جياواز و لەرىگەي جياوازەوھ نەوتى رووسيا بەشدار دەبىت لە خستتەپرووي بازارى وزەدا، ھەرچەندە رووسيا وەك ولاتانى دىكە نىيە و پىش جەنگىش، بازارىكى گەورەي وەك ولاتى چىن ھەم بۆ نەوت و ھەم گازىش زامنكردوھ، بەچەند رۆژىك پىش جەنگەكەش گرىبەستى 30 سالەي نيوان گازپروم و چىن واژووكرابوو!

كۆتايى

لە كۆتاييدا، سىنارىيۆكان ھەرچۆنكى بىت، ئىستا لىكەوتەكانى شەپ نەوھكو ئابلقەدانى سەر نەوتى رووسيا لەرووي نرخی كالا و خۇراكەوھ، لە پەيوەندىيەكانى نيوان ولاتانى دابىنكەر و بەكاربەرى نەوت و گاز، لەزامنكردنى ئاسايشى وزەي ولاتان و لە خاوبوونەھوي

گهشەى ئابوورى جيهان دەرکەوتوو. بەکورتى لەوانەىە لیکەوتەکانى سەر ئابلۆقەى نەوتى رووسىا بەتەواوى نەزانریت، بەلام لەوانەىە ئەم کارىگەرئىبە خىزراىبانەى هەبیت

- گۆرپانکارىبەى گەورە لە ئالۆگۆرپى بازرگانى نىوان ولتاتان دەهینیتە ئاراو، کە لیکەوتەى گەورەى لەسەر نرخى نەوت و مانەوەى بە ناجیگرى دەبیت.
- رووسىا هەولێ دۆزىنەوەى کرپارى نوێ بەتایبەتیش لە ولتاتانى ئاسىا دەدات، کە خواستیان لەسەر نەوتى خاوى روون (لاىت) زیاد دەکات، ئەمەش کۆمپانىا رووسىاکان ناچار دەکات وەبەرھىنانى تیدا بکەن، دواى ئەوەى سعودىە نرخەکانى لەسەر بەرزکردنەو. گۆشارىکى زۆر لەسەر ولتاتانى ئۆپىک بۆ بەرھەمھىنانى نەوتى زیاتر لەم مانگانەى دواىیدا دروستبیت
- ئەگەرى کردنەوەى دەرگایەى گەورە بەرووى ئىران بۆ خستنەرووى نەوت لە بازارەکاندا هەى، ئەگەرىش ریککەوتنى پىنج کۆ بەک نەھیتە ئاراو.
- لەوانەىە ئەورووپا لەدەرستەوەى سىستىمى وزە پشت بە رۆژھەلتانى ناوہراست و رووسىا پشت بە بازارەکانى ئاسىا و چىن بۆ بەرھەمى وزە لە داھاتوودا ببەستیت.
- نەتەوہەگرتووہکان لە ئامانجە بەردەوامەکان SDG بەتایبەتیش ھەژارى و گۆرپانکارىبەکانى کەشوہوا و پابەندبوونى ولتاتان بە وەبەرھىنان لە وزە نوێ بووہکاندا کەمیک دووربخاتەو، بەتایبەتیش دواى ئەوہى ئیلون مەسک داواى زیادکردنى بەرھەمھىنانى نەوتى کرد (کە پىشەنگى داھىنان و ئۆتۆمبىلى کارەباى)!
- دەرچەبەى نوێ بۆ ولتاتانى تازە بەرھەمھىنەرى نەوت بۆ جیکردنەوہى خۆيان لە بازارى وزەى جیھاندا

سەرچاوەکان

<https://pdf.sciencedirectassets.com/271097/1-s2.0-S0301421518X00159/1> [1]

<https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=RBRT&f=M> [2]

[/https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en](https://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en) [3]

<https://www.ft.com/content/02095093-329b-4b66-9f80-13d07350014c> [4]

[/https://globalnews.ca/news/8662158/russia-ukraine-war-global-food-supply](https://globalnews.ca/news/8662158/russia-ukraine-war-global-food-supply) [5]

[/https://www.fao.org/publications/sofi/2021/en](https://www.fao.org/publications/sofi/2021/en) [6]

[7]

<https://www.forbes.com/uk/advisor/personal-finance/2022/02/16/us-inflation-hits-40-year-high-of-7-5/#:~:text=The%20U.S.%20consumer%20price%20index,its%20highest%20level%20since%201982>

[/https://www.reuters.com/business/us-consumer-confidence-slips-february-2022-02-22](https://www.reuters.com/business/us-consumer-confidence-slips-february-2022-02-22) [8]

<https://www.wsj.com/articles/global-stocks-markets-dow-update-03-07-2022-11646622021?tesla=y> [9]

<https://www.iea.org/reports/russian-supplies-to-global-energy-markets/oil-market-and-russian-supply-2> [10]

<https://www.dw.com/en/germany-warns-against-ban-on-energy-imports-from-russia/a-61002737> [11]

[12]

<https://a9w7k6q9.stackpathcdn.com/wpcms/wp-content/uploads/2022/03/Russia-Ukraine-crisis-Implications-for-global-oil-markets.pdf>

[13]

<https://www.reuters.com/business/energy/ukraine-crisis-will-disrupt-crude-coal-lng-flows-even-without-sanctions-russell->
/2022-02-25

[\[14\]](#)

<https://a9w7k6q9.stackpathcdn.com/wpcms/wp-content/uploads/2022/03/Russia-Ukraine-crisis-Implications-for-global-oil->
-markets.pdf